

Οικισμοί στη χερσόνησο του Ταμάν

Summary :

Η χερσόνησος του Ταμάν βρίσκεται στη σημερινή Ρωσία σε εξαιρετικά σημαντική γεωστρατηγική θέση, αφού ελέγχει το πέρασμα από τη Μαύρη Θάλασσα στην Αζοφική. Στην αρχαιότητα, η γεωπολιτική της θέση, κατέστησε τη χερσόνησο κέντρο αποικιακής δραστηριότητας. Ανάμεσα στους οικισμούς που ιδρύθηκαν συμπεριλαμβάνονται η Φαναγορεία, η Ερμόνασσα, οι Κήποι, και η Γοργιπία. Η εύφορη γη της περιοχής επέτρεψε την ανάπτυξη έντονης γεωργικής δραστηριότητας τόσο εντός των πόλεων όσο και στη γύρω χώρα τους. Η οικονομική ανάπτυξη της περιοχής διαφαίνεται και από την εμπορική της δραστηριότητα, τόσο με την ενδοχώρα, όσο και με περιοχές του Αιγαίου και της Μεσογείου.

Geographical Location

Εύξεινος Πόντος

Historical Region

Κιμμέριος Βόσπορος

1. Γεωγραφική θέση – έρευνες

Η χερσόνησος του Ταμάν βρίσκεται στην ασιατική πλευρά του Κιμμερικού Βοσπόρου, στο σημερινό Krasnodar Krai της Ρωσίας. Βόρεια ορίζεται από την Αζοφική θάλασσα, νότια από τη Μαύρη θάλασσα, ενώ δυτικά από τα στενά του [Κέρτς](#). Ανάμεσα στους οικισμούς που ιδρύθηκαν συμπεριλαμβάνονται η Φαναγορεία, η Ερμόνασσα, οι Κήποι, και η Γοργιπία. Πρόσφατες αρχαιολογικές έρευνες του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου προσπαθούν να αναδείξουν τους αγροτικούς οικισμούς που εντάσσονταν στη "χώρα" των μεγάλων πόλεων, φέροντας στο φως ερείπια άλλων δύο οικισμών, του Batareyka II και του Golubitskaia 2.

2. Ιστορία

Πριν από την ίδρυση των αποικιών, η χερσόνησος του Ταμάν κατοικήθηκε από τους Μαιώτες¹ και τους Σινδούς,² νομαδικά φύλα τα οποία αργότερα εγκαταστάθηκαν στους τοπικούς οικισμούς και αφομοιώθηκαν. Κατά την Κλασική περίοδο η χερσόνησος ενσωματώθηκε στο [βασιλείο του Βοσπόρου](#), ενώ κατά τον 4ο αι. μ.Χ. η περιοχή κατακτήθηκε από τους [Ούνους](#).

Η [αποικιακή δραστηριότητα](#) στη χερσόνησο του Ταμάν ξεκίνησε στο α΄ μισό του 6ου π.Χ. αι., όταν κάτοικοι της [Μιλήτου](#) ίδρυσαν τους [Κήπους](#) μαζί με το [Παντικάπαιο](#) στη χερσόνησο του Κέρτς, στην ανατολική πλευρά της Κριμαίας. Η ταυτόχρονη ίδρυση των δύο αυτών αποικιών έδωσε στους Μιλήσιους τον έλεγχο των στενών του Κιμμερικού Βοσπόρου, απ' όπου διακινούνταν τα εμπορεύματα για να καταλήξουν στην Αζοφική θάλασσα και στο δέλτα του Δούναβη.

Η εύφορη γη της χερσονήσου του Ταμάν στο δέλτα του ποταμού Kubar, μετέτρεψε το οικιστικό δίκτυο της [Φαναγορείας](#), της [Ερμόνασσας](#) και των Κήπων σε μεγάλο αγροτικό και οικονομικό κέντρο. Σε αυτή την ευημερία συνετέλεσε και η ειρηνική σχέση των Ελλήνων αποίκων με τους Μαιώτες και τους Σινδούς.

3. Πρόσφατες έρευνες

Πρόσφατες γεωαρχαιολογικές έρευνες του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου επιχειρούν να αναδείξουν τη σχέση και την ιεραρχία μεταξύ των πόλεων και της ενδοχώρας αλλά και των αποίκων μεταξύ τους. Η έρευνα έχει ως στόχο την ένταξη των γεωαρχαιολογικών αποτελεσμάτων στα ανασκαφικά ευρήματα των Κήπων, τα οποία φυλάσσονται στο Ιστορικό Μουσείο Μόσχας. Η ως τώρα έρευνα έφερε στο φως ένα ιδιαίτερα ενδιαφέρον εύρημα: τον άγνωστο έως σήμερα οικισμό Golubitskaia 2. Τόσο οι επιφανειακές έρευνες, όσο και οι δοκιμαστικές τομές αποκάλυψαν το μεγαλύτερο τμήμα των τειχών της πόλης καθώς και κεραμική, σύμφωνα με την οποία ο χώρος κατοικούνταν από τον 6ο αι. π.Χ. ως την Ελληνιστική περίοδο (2ος-1ος αι. π.Χ.).

Οικισμοί στη χερσόνησο του Ταμάν

Οι ειδικοί σήμερα γνωρίζουν το σύστημα καταμερισμού της γης στη χερσόνησο του Ταμάν, ειδικά στην περιοχή Phantalovskij (σύγχρονο ΒΔ Ταμάν), και υποστηρίζουν ότι εκτός από τους βασικούς οικισμούς στη χερσόνησο υπήρχαν άλλοι 185 περίπου δορυφόροι οικισμοί.

4. Οι αγροτικοί οικισμοί

4.1. Φαναγορεία

Σύμφωνα με τα κεραμικά ευρήματα, η Φαναγορεία ιδρύθηκε στα μέσα του 6ου αι. π.Χ. , από κατοίκους των Αβδήρων με καταγωγή από την [Τέω](#).

Η Φαναγορεία είναι η μεγαλύτερη σε έκταση ελληνική αποικία στη περιοχή (με έκταση περίπου 65 εκταρίων). Παρ' ό,τι οι αναφορές στις γραπτές πηγές δεν είναι πολλές, και συνεπώς οι πληροφορίες μας για την πόλη στηρίζονται κυρίως στα αρχαιολογικά ευρήματα, τόσο ο [Εκαταίος ο Μιλήσιος](#) όσο και ο [Στράβων](#) αναφέρονται στην τοποθεσία και την εμπορική δραστηριότητά της.³

Τόσο η ανάπτυξη της γεωργικής παραγωγής της πόλης, η οποία παρήγαγε και εξήγαγε σιτηρά, όσο και η γεωγραφική της θέση στα στενά του Κέρτς, χάρη στην οποία η Φαναγορεία έλεγχε τις εμπορικές διαδρομές μέχρι και τα Ουράλια Όρη, ευνόησαν την οικονομική άνθηση της πόλης κατά τον 5ο αι. π.Χ. Η γόνιμη γη της χερσονήσου του Ταμάν, και ειδικότερα η χώρα της Φαναγορείας ευνόησαν ιδιαίτερα τη γεωργική ανάπτυξη στην περιοχή. Μάλιστα, οι ανασκαφικές έρευνες έχουν φέρει στο φως τη λεγόμενη «Οικία του Σιτέμπορα», η οποία χρονολογείται στον 5ο αι. π.Χ. Στο κτήριο αυτό βρέθηκε πλήθος αποθηκευτικών πύθων με υπολείμματα σιτηρών. Εκτός από την παραγωγή σιτηρών, σύμφωνα με την αρχαιολογία οι κάτοικοι της Φαναγορείας επιδίδονταν στην αμπελοκαλλιέργεια. Επιπλέον, οι κάτοικοι επιδίδονταν στην [αλιεία](#), όπως μαρτυρούν τα χάλκινα αγκίστρια και τα αλιευτικά βάρη που ανασκάφηκαν στην πόλη.

Κατά τον 5ο αι. π.Χ. η Φαναγορεία ενώθηκε με το Παντικάπαιο και άλλες πόλεις των χερσονήσων Κέρτς και Ταμάν και σχημάτισαν το βασίλειο του Βοσπόρου, το οποίο κυβέρνησαν πρώτα οι [Αρχαιανακτίδες](#) και στη συνέχεια οι [Σπαρτοκίδες](#). Κατά τον 3ο και 4ο μ.Χ. αι. η Φαναγορεία παρήκμασε οικονομικά, και τελικά έπεσε στα χέρια των Ούνων.

4.2. Ερμόνασσα

Η Ερμόνασσα βρίσκεται στη σημερινή ρωσική πόλη Tmutarakan, στα νότια του κόλπου του Ταμάν. Ιδρύθηκε τον 6ο αι. π.Χ. και υπήρξε η μοναδική αιολική αποικία της βόρειας Μαύρης θάλασσας. Η πόλη άλλαξε πολλές ονομασίες: το ελληνικό της όνομα, Ερμόνασσα, διαδέχτηκε τα ονόματα Matluka και Tamatartha των [Χαζάρων](#), ενώ οι Γενοβέζοι την αποκαλούσαν Matrega και οι Τούρκοι Ταμάν. Οι αρχαίες πηγές που αναφέρονται στην Ερμόνασσα είναι αρκετές: τόσο ο Στράβων όσο και ο Διονύσιος ο Περιηγητής αναφέρονται στην πόλη.⁴ Μάλιστα, ο Διονύσιος επαινε την αρχιτεκτονική της.

Η πόλη είχε μακρότατη ιστορία, από τον 6ο αι. π.Χ. έως και το 17ο αι. μ.Χ., ενώ κατοικούνταν μέχρι προ πεντηκονταετίας. Η γεωστρατηγική της θέση της επέτρεπε να ελέγχει το πέρασμα από τη Μαύρη στην Αζοφική θάλασσα. Παρά τις συστηματικές ανασκαφές, δε στάθηκε εφικτό να αποκαλυφθούν όλα τα στρώματα της πόλης, ενώ το βόρειο τμήμα της έχει δυστυχώς βυθιστεί λόγω γεωλογικών αλλαγών. Η ακριβής τοποθεσία της Ερμόνασσας είναι δύσκολο να καθοριστεί, όχι μόνο λόγω των γεωμορφολογικών αλλαγών της περιοχής αλλά και εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν έχει βρεθεί καμία επιγραφή με το όνομα της πόλης στην ευρύτερη χερσόνησο.

Η αγροτική ανάπτυξη της πόλης ακολούθησε αυτή της γειτονικής Φαναγορείας και ήδη από τον 6ο αι. π.Χ. αλλά και μέσα στον 5ο αι. π.Χ. η Ερμόνασσα επεκτάθηκε στην καλλιέργεια της γύρω χώρας. Η εμπορική δραστηριότητα της Ερμόνασσας διαφαίνεται από τα ευρήματα του 6ου και 5ου αι. π.Χ., στα οποία περιλαμβάνεται εκτενής κορινθιακή κεραμική αλλά και χιώτικοι αμφορείς που μετέφεραν κρασί, ενώ οι επαφές και οι σχέσεις της πόλης με τις Κυκλάδες και το βόρειο Αιγαίο είναι καταφανείς από τον 5ο αι. π.Χ. κ.ε. Η μακρόχρονη παράδοση της πόλης στην οινοπαραγωγή φαίνεται από τα δύο οινοποιεία

Οικισμοί στη χερσόνησο του Ταμάν

που ανασκάφθηκαν στα περίχωρά της και ανήκουν στον 3ο αι. μ.Χ.

4.3. Κήποι

Οι Κήποι βρίσκονται περίπου 3 χλμ. από τη Φαναγορεία, στο σημερινό χωριό Sennoi της Ρωσίας, στα ανατολικά της χερσονήσου του Ταμάν. Ιδρύθηκαν από τους Μιλησίους τον 6ο αι. π.Χ.,⁵ και καταλαμβάνουν την κορυφή και τους πρόποδες ενός λόφου, καλύπτοντας έκταση 20-25 εκταρίων περίπου.

Οι Κήποι ανασκάφθηκαν σε δύο φάσεις, από το 1957 ως το 1972 και από το 1984 ως το 1989. Οι ανασκαφές, παρά τα εκτεταμένα στρωματογραφικά προβλήματα, απέδειξαν ότι η πόλη υπήρχε από τον 6ο αι. π.Χ. ως τον 4ο αι. μ.Χ. Στο πλαίσιο των προβλημάτων που προέκυψαν, λίγα είναι τα ασφαλή στοιχεία όσον αφορά τόσο στη δημόσια αρχιτεκτονική όσο και στο οικιστικό πλέγμα της πόλης. Από τα σημαντικότερα και σπανιότερα ευρήματα είναι ο ναός της Αφροδίτης (2ος-1ος αι. π.Χ.), καθώς και το υπόγειο μιας οικίας του 4ου αι. π.Χ.

4.4. Γοργιπία

Η Γοργιπία ιδρύθηκε από το Γόργιππο, αδερφό του Λεύκωνα, τον 6ο αι. π.Χ., στη θέση των πρωιμότερων οικισμών Σίνδου ή Σινδικού Λιμένα. Η ανασκαφή της πόλης ξεκίνησε το 1982 και ολοκληρώθηκε κατά τη διάρκεια σωστικών ανασκαφών στην περιοχή το 1989-91. Δυστυχώς οι γραπτές πηγές δεν αναφέρονται εκτενώς στην πόλη: από αυτές, μόνο ο Στράβων κάνει λόγο για την εγγύτητά της στη θάλασσα.⁶ Η πόλη προφανώς αποτελούσε λιμένα με εμπορική και αγροτική δραστηριότητα.

Η ίδρυσή της αποσκοπούσε στην ανάπτυξη της αγροτικής καλλιέργειας και την ενίσχυση της εμπορικής δραστηριότητας με την πόλη των Αθηνών. Η πόλη ήταν οχυρωμένη ήδη από τον 5ο αι. π.Χ., πιθανότατα για να αντισταθεί στην εξάπλωση του Παντικαπαίου των καιρό των Σπαρτοκιδών. Η οχύρωση της πόλης πιθανώς αντανάκλα την οικονομική επάρκεια και ανεξαρτησία της λόγω της αγροτικής καλλιέργειας. Τα αρχαιολογικά ευρήματα μαρτυρούν τις εμπορικές σχέσεις της πόλης με την ενδοχώρα και τους γύρω οικισμούς.

Η χώρα της Γοργιπίας περιλάμβανε πληθώρα μικρότερων δορυφόρων οικισμών όπως οι Dzhemete, Natukhaevskaya, Su-Psekh, Krasnaja skala κτλ., και ήταν αρκετά αραιά δομημένη.

1. Στράβ. 11· Πλίν. 4.7.26· Πομπ. Μελα, 1.2.6, 1.19.17.

2. Ηρ. 4.28.

3. Εκστ. Μ. fr. 164 *FHG* (212 *FGH*)· Στράβ. 11.2.10.

4. Στράβ. 11.2.169· Διον. Πεο. 541-553.

5. Πλίν., *ΦΙ*. 6.18.

6. Στράβ. 11.2.11.

Οικισμοί στη χερσόνησο του Ταμάν

Bibliography :

	Petropoulos E.K. , <i>Hellenic Colonization in Euxeinus Pontos. Penetration, Early Establishment and the Problem of the "Emporion" Revisited</i> , Oxford 2005, British Archaeological Reports International Series 1394
	Vinogradov J.G. , "Die historische Entwicklung der Poleis des nördlichen Schwarzmeergebiets im 5. Jh. v. Chr.", <i>Chiron</i> , 10, 1980, 63-100
	Kobylyna M.M. , <i>Fanagorija</i> , Moskva 1956, Materialy i issledovanija po arheologii SSSR 57
	Petropoulos E.K. , Grammenos D.V. , <i>Ancient Greek Colonies in the Black Sea</i> , Thessaloniki 2003
	Morgan C. , <i>Attic fine pottery of the archaic to Hellenistic periods in Phanagoria</i> , Boston 2004
	Gajdukevic V.F. , <i>Das bosporanische Reich</i> , Berlin 1971
	Krouglikova I.T. , <i>Sel'skoe khozjajstvo Bospora</i> , Moskva 1974
	Treister M. J. , Shelov-Kovedyayev F. V. , "An Inscribed Conical Clay Object from Hermonassa", <i>Hesperia</i> , 58, 1989, 289-296
	Finogenova S.I. , "Hermonassa", Grammenos, D.V. – Petropoulos, E.K. (eds), <i>Ancient Greek colonies in the Black Sea</i> , 2, Thessaloniki 2003, 1.007-1.045
	Delruelle, E. , Pirenne-Delforge, V. (eds.) , <i>Kepoi: de la religion à la philosophie : mélanges offerts à André Motte</i> , Liège 2001, Centre International d'Etude de la Religion Grecque Antique
	Finogenova S.I. , <i>Katalog sobrani antichnykh gemm Gosudarstvennogo muze izobrazitel'nykh iskusstv im. A.S. Pushkina</i> , Moskva 1993

Webliography :

	Greek colonization in the North Pontic region: the North-Western Taman Peninsula http://www.dainst.org/index_7210_en.html
--	---

Sources

Διονύσιος Περγηγητής, *Περιήγησις της Οικουμένης* 541-553.

Εκαταίος Μιλήσιος, fr. 164 FHG (212 FGH).

Ηρόδοτος, *Ιστορίαι* 4.28.

Πλίνιος, *Φυσική Ιστορία* 4.7.26, 6.18.

Στράβων 11.2.10, 11.2.11, 11.2.169.

Pomp. Mela, *De Situ Orbis* 1.2.6, 1.19.17.